

2030-CU İLİN MALİYYƏ LİDERİ: ƏNƏNƏVİ UÇOT VƏ SÜNİ İNTELLEKT ARASINDA STRATEJİ KÖRPÜ

 İnqilab Əliyev, ACMA, CGMA

 KPMG Azərbaycan,
Maliyyə Rəhbəri (Head of Finance)

Müasir qlobal iqtisadi mühitdə maliyyə funksiyası tarixi hesabatlılıq çərçivəsindən çıxaraq prediktiv analitika və strateji qərarların qəbulu mərkəzinə çevrilməkdədir. Süni intellekt (Sİ), maşın öyrənməsi və bulud əsaslı avtomatlaşdırma alətlərinin korporativ maliyyəyə inteqrasiyası peşəkar rolun funksional sərhədlərini yenidən müəyyənləşdirir. Bu tədqiqat xarakterli məqalədə ənənəvi mühasibat uçotunun fundamental prinsipləri ilə qabaqcıl rəqəmsal texnologiyaların sintezi, etik dilemmalar, həmçinin CIMA və ACCA kimi beynəlxalq kvalifikasiyaların dəyişən paradigmadakı əvəzolunmaz rolu elmi-metodoloji müstəvidə təhlil olunur.

Müasir qlobal iqtisadi və maliyyə arxitekturası tarixin ən dərin və sürətli transformativ dalğasının təsiri altındadır. Ənənəvi maliyyə departamentləri uzun illər ərzində əsasən keçmiş dövrün əməliyyat nəticələrinin qeydiyyatı, post-faktum hesabatların hazırlanması və tənzimləyici uyğunluğun təmin edilməsi funksiyalarını yerinə yetirmişlər. Lakin rəqəmsal transformasiya sürətləndikcə, müəssisələrin maliyyə rəhbərləri qarşısında tamamilə yeni tələblər formalaşır. İnformasiya texnologiyalarının tətbiqi sadəcə əməliyyat xərclərini azaltmaqla kifayətlənmir, həm də strateji qərarların qəbulu mexanizmlərini kökündən dəyişdirir.

KPMG təcrübəsindən göründüyü kimi, müasir dövrdə maliyyə menecmenti passiv müşahidəçilikdən aktiv dəyər yaradıcılığına doğru irəliləyir. Bu keçid prosesində süni intellekt əsas hərəkətverici qüvvə kimi çıxış edir. Eyni za-

manda, texnoloji tərəqqinin sürəti maliyyəçilərdən yalnız texniki bacarıqlar deyil, həm də dərin etik mühakimə qabiliyyəti və strateji təfəkkür tələb edir.

ƏMƏLİYYAT UÇOTUNDAN PREDİKTİV ANALİTİKA VƏ ALQORİTMİK MODELƏRƏ

Tarixən maliyyə və mühasibat uçotu insan əməyinə əsaslanan, zəhmətkeş və təkrarlanan proseslərin məcmusu olmuşdur. Məlumatların əllə daxil edilməsi, fiziki sənəd dövriyyəsi və ay sonu bağlanış dövrlərinin yaratdığı zaman məhdudiyyətləri mütəxəssislərin analitik potensialını məhdudlaşdırırdı. Bu gün isə süni intellekt və API arxitekturalı iş axını avtomatlaşdırması bu paradigmanı tamamilə alt-üst etmişdir.

Müasir ERP sistemləri və intellektual sənəd emalı (IDP) texnologiyaları hesab-fakturaların tanınması, xərclərin təsnifləşdirilməsi və kassa axınının proqnozlaşdırılması proseslərini insan müdaxiləsi olmadan həyata keçirir. Maliyyə ekosistemində $Q = f(A, T)$ funksional asılılığı kimi qiymətləndirilən bu prosesdə, A avtomatlaşdırma dərəcəsini, T isə insan mühakiməsinin dərinliyini ifadə edir. Avtomatlaşdırmanın artması ilə rutin funksiyalar sıfıra enir, lakin analitik dəyər eksponensial olaraq artır.

Bu transformasiya şəraitində vaxt bölgüsü də dəyişir. Əvvəllər vaxtın 80 faizi məlumatların yığılmasına və yoxlanılmasına sərf olunurdusa, rəqəmsal erada bu nisbət tərsinə çevrilərək strateji təhlil və qərarların qəbuluna yönəldilir.

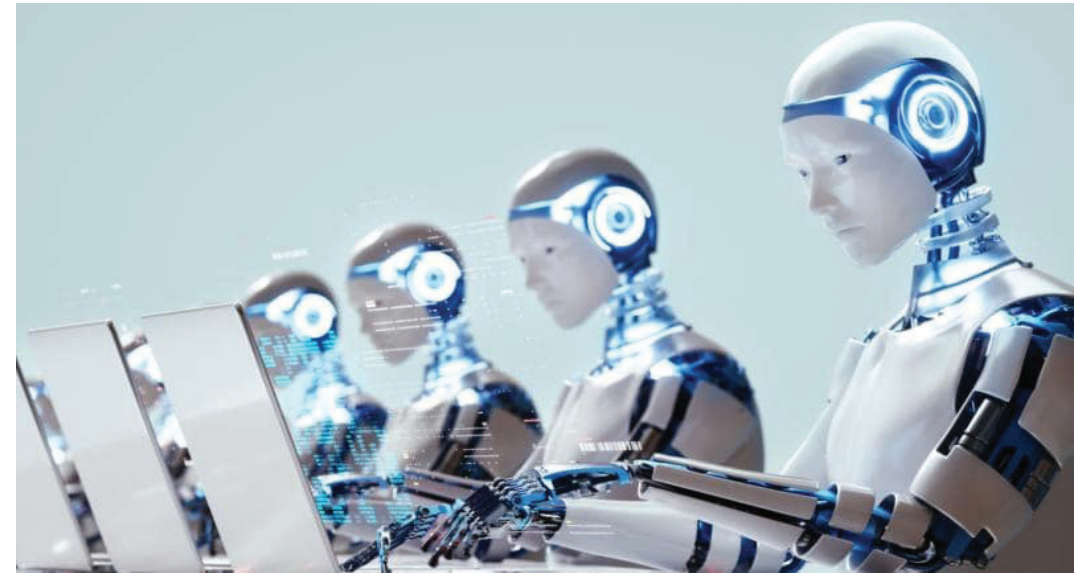
Cədvəl 1.

<i>İnkişaf Mərhələsi</i>	<i>Əsas Texnologiya / Vəsitə</i>	<i>Maliyyəçinin Rolu</i>	<i>Əsas Fokus</i>
<i>Ənənəvi Dövr</i>	Manual cədvəllər (Excel), Kağız uçot	Məlumat toplayıcı və qeydiyyatçı	Keçmiş hadisələrin hesabatı
<i>Keçid Dövrü</i>	Erkən ERP sistemləri, Makroslar	Data emalçısı və nəzarətçi	Dəqiqlik və uyğunluq
<i>2030 Perspektivi</i>	Generativ Sİ, API, Prediktiv Alqoritmlər	Strateji tərəfdaş və memar	Gələcəyin proqnozu və dəyər yaradılması

ETİK DİLEMMMA VƏ İNSAN-TEXNOLOGIYA SİNTEZİ

Texnoloji yeniliklərin qaçılmaz sualı hər zaman peşəkar məşğulluqla bağlı narahatlıqlar doğurmuşdur. Lakin təcrübə göstərir ki, süni intellekt maliyyə peşəkarını bütövlükdə əvəz etmir, əksinə, analitik imkanları gücləndirir. Burada əsas tezis belədir: süni intellektdən səmərəli istifadə etməyi bacaran mütəxəssis, bu bacarığa yiyələnməyən mütəxəssisi əvəz edəcəkdir. Bununla belə, alqoritmik qərarların tətbiqi dərin etik dilemmaları bərabərində gətirir.

Məsələn, mürəkkəb kredit riskinin qiymətləndirilməsi və ya investisiya proqnozu zamanı süni intellekt modeli səhv nəticə verdikdə, məsuliyyətin subyekti kimdir? Modeli quraşdıran data mühəndisi, onu tətbiq edən maliyyə departamentinin rəhbəri (CFO), yoxsa texnologiyanın özü? Hüquqi və etik müstəvidə cavab birmənalıdır: məsuliyyət hər zaman insana aiddir. Maliyyə qərarları yalnız kəmiyyət göstəricilərdən ibarət deyil; onlar makroiqtisadi qeyri-müəyyənlikləri, korporativ mədəniyyəti və etik prinsipləri əhatə edir. Alqoritmlər tarixi məlumatlara əsasən

nümunələr tapır, lakin gözlənilməz global şokları öncədən sezə bilmir. Buna görə də, qərarvermə mexanizmində “insan nəzarəti” prinsipi qorunub saxlanılmalıdır.

HİBRİD SƏRİŞTƏLƏR VƏ BEYNƏLXALQ KVALİFİKASIYALARIN TRANSFORMATİV ROLU

Gənc mütəxəssislər tərəfindən tez-tez səsləndirilən şübhələrdən biri CIMA, ACCA və ya oxşar beynəlxalq kvalifikasiyaların rəqəmsal əsrdə lazımlılığı ilə bağlıdır. Sİ hesablama əməliyyatlarını saniyələr içində yerinə yetirə bilər, lakin o, peşəkar mühakiməni, strateji risk idarəetməsini və korporativ etikanı öyrədə bilməz. Beynəlxalq sertifikatlar maliyyəçiyə rəqəmlərin arxasındakı iqtisadi mənanı anlamaq qabiliyyəti qazandırır. 2030-cu ilin maliyyə lideri olmaq istəyən mütəxəssis hibrid bacarıq modelinə malik olmalıdır:

- Fundamental təməl: Beynəlxalq maliyyə standartları, korporativ etika,

maliyyə nəzarəti və idarəetmə uçotu (CIMA/CGMA metodologiyaları);

- Rəqəmsal savadlılıq: Süni intellekt ilə səmərəli ünsiyyət (prompt mühəndisliyi), qabaqcıl data analitikası, API inteqrasiyaları və Big Data idarə olunması.

Proqramlaşdırma dillərini mükəmməl bilmək tələb olunmasa da, texnologiyanın məntiqini başa düşmək və İT mütəxəssisləri ilə ortaq dildə danışmaq müasir maliyyə rəhbərinin əsas səriştəsinə çevrilmişdir.

Maliyyə sektorunun gələcəyi yalnız hesabatları dəqiq tərtib edənlərə deyil, ənənəvi iqtisadi prinsipləri süni intellektin analitik gücü ilə birləşdirərək biznesə yeni üfüqlər açan liderlərə məxsus olacaqdır. Dəyişikliklərdən çəkinmək əvəzinə, prosesi idarə etmək və adaptasiya olmaq zərurətdir. Bu gün verilən strateji qərarlar, 2030-cu ilin global maliyyə arxitekturasının təməlini təşkil edəcəkdir.